

Yrjö Mäkelin -seuran järjestämässä seminaarissa ”Valtalaki 90 vuotta - Yrjö Mäkelin ja Suomen itsenäisyys ” 4.9.2007 (Oulu). filosofian tohtori Turo Mannisen luento.

VUODEN 1917 VALTALAKI – TAUSTOJA JA VAIKUTUKSIA

Suomen eduskunta hyväksyi 18.7. 1917 seuraavan lakipykälän: ”Suomen eduskunta yksin päättää, vahvistaa ja voimaanpantavaksi määrää kaikki Suomen lait, myöskin valtionaloutta, verotusta ja tulliasioita koskevat. Eduskunta lopullisesti päättää myös kaikkien muiden Suomen asian ratkaisemisesta, jotka keisari ja suuriruhtinas on tätä ennen voimassa olleiden säädösten mukaan on ratkaissut. Mitä tässä laissa säädetään, ei koske ulkopoliitiikan asioita, ei myöskään sotilaslainsäädäntöä.”

Tämä on huomion arvoinen lakipykälä. Valistuksen ajoista asti länsimaissa on pidetty tärkeänä lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan erottamista toisistaan. Marxilaisille yhteiskunnan jakautuminen omistaviin ja omistamattomiin luokkiin oli peruskysymys, mutta silti kansainvälinen työväenliike ei kiistänyt kolmijaon olemassaoloa ja merkitystä. Karl Kautsky oli tosin suositellut tavoitteeksi vallan keskittämistä parlamentille, koska työväestön vaikutusmahdollisuudet olivat suurimmat juuri parlamentissa.

Yllä olevassa lakipykälässä ei montesquieulaisesta valtiovallan kolmijako-opista näy merkkiäkään. Mitä oikein tapahtui. Millaisessa historiallisessa tilanteessa tällainen pykälä syntyi? Miksi se säädettiin? Syntyikö se pitkän harkinnan perusteella vai vain hetken mielijohteesta? Miten pykälä vaikutti tilanteen kehittymiseen?

Tutkimuskirjallisuudessa on kuvattu melkein päivän tarkkuudella sitä tapahtumasarjaa, joka keväällä ja kesällä 1917 johti valtalain syntyyn. Erityisen tarkasti asiaa käsittelee Eino Ketola väitöskirjassaan Kansalliseen kansanvaltaan. En selosta yksityiskohtaisesti valtalain syntyä, vaan koetan asettaa valtalain pitkään vuosien 1899 – 1917 välisen jatkumoon. Toivottavasti käy ilmi, että kesän 1917 valtalaki ei ollut irrallinen päähänpisto vaan yksi osa pitkässä ketjussa.

Poliittiseen valtaan voi pyrkiä äänestyslipun avulla tai käyttämällä väkivaltaa. Vuosina 1899 – 1918 suomalaiset sosiaalidemokraatit käyttivät molempia keinoja. Väkivallattomia keinoja käytettäessä he alusta asti keskittyivät kolmeen poliittiseen tavoitteeseen: äänioikeuden laajentamiseen, kansanedustuslaitoksen kehittämiseen ja Suomen autonomian vahvistamiseen. Puolueen ensimmäisessä, Turussa 1899 hyväksytyssä ohjelmassa ovat jo idullaan vuoden 1917 valtalain pääteemat. Vuonna 1899 puolue ilmoitti pyrkivänsä yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen, lainsäädäntö- ja verotusoikeuden hankkimisen kansalle ”eduskunnan kautta” sekä Suomen kansallisen itsenäisyyden säilyttämiseen ja suojelemiseen.

Forssan vuoden 1903 kokouksen hyväksymässä ohjelmassa nämä poliittiset teemat toistuivat. Siinä vaadittiin yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, suhteellista vaalitapaa sekä yksikamarijärjestelmää. Lisäksi vaadittiin ”välitöntä lainsäädäntöoikeutta kansalle lakien esittämisen- ja hylkäämisoikeuden kautta”. Tässä kansa siis ei käytä enää valtaa säätyjen välityksellä, vaan sen valitsemilla edustajilla on välitön oikeus esittää, hyväksyä ja hylätä lait. Tavoitteissa on siis menty pitkälle kansanvallan tiellä. Koska elettiin Bobrikovin diktatuurin aikaa, Forssan ohjelmassa ei sanallakaan viitata Suomen ja Venäjän suhteisiin.

Syksyllä 1905 Venäjällä puhkesi suurlakko, joka levisi nopeasti Suomeen. Suuren vallankumouksellisen innostuksen vallassa toimittaja Yrjö Mäkelin kirjoitti poliittisen julistuksen, jonka luettiin 1. marraskuuta 1905 Tampereen raatihuoneen parvekkeelta suosiotaan osoittavalle väkijoukolla. Teksti painettiin punaiselle paperille ja sai nimen Punainen julistus. Sen useat kohdat olivat yhdensuuntaisia vuoden 1917 valtalain kanssa.

Ranskassa vuonna 1789 kuninkaan koolle kutsumien valtiopäivien kolmas sääty julistautui perustuslakia säätäväksi kansalliskokoukseksi ja aloitti vallankumouksen. Yrjö Mäkelin näyttää tutkineen historiansa. Hän ehdotti Punaisessa julistuksessaan, että kaupunkien maistraatit ja maalaispitäjien kunnallishallitukset järjestäisivät vaalit, joissa yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittaisiin täydellä lainsäädäntövallalla varustettu kansalliskokous päättämään asioista. Samoin kuin myöhemmin valtalaki Punainen julistus pyrki laajentamaan lainsäädäntövaltaa.

Vuoden 1917 valtalailta sosiaalidemokraatit pyrkivät siirtämään kukistuneelle keisarille kuuluneen vallan Suomen eduskunnalle. Punaisessa julistuksessaan Mäkelin kirjoitti samoin äänenpainoin. Hän tosin vihjaisi, että vain jotkut äärimmäiset tapahtumat voisivat tehdä Suomen irrottautumisen Venäjältä mahdolliseksi, mutta jatkoi sen jälkeen: ”Suomi, vaikka se pysyikin Venäjän irrottamattomana osana, tunnustetaan erityiseksi valtioksi täydellisellä itsehallinto- ja lainsäädäntöoikeudella.” Vaikka vallankumouksen huuma pian haihtuikin, Punainen julistus jatkoi elämäänsä ja sen sisältöä pohdittiin puoleen piirissä.

Suurlakon päätyttyä keisari Nikolai II kutsui Suomessa koolle valtiopäivät, joiden tärkein tehtävä oli uuden valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilain säätäminen. Yrjö Mäkelin osallistui vastoin puoluejohdon suosituksia Oulussa porvarissäädyn vaaliin ja tuli valituksi porvarissäädyssä valtiopäiville. Valtiopäivillä Mäkelin osallistui perustuslakivaliokunnan työskentelyyn ja pääsi näin hankkimaan arvokasta kokemusta perustuslakiasioista. Turun vuoden 1899 kokouksesta lähtien sosiaalidemokraatit olivat vaatineet yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, 21 vuoden äänioikeusikärajaa sekä itsenäistä lainsäädäntövaltaa eduskunnalle. Niin he tekivät myös vuoden 1906 poliittisissa taisteluissa. Tavoitteita ei kuitenkaan saavutettu. Heinäkuun 20. päivänä 1906 keisari vahvisti Suomen valtiopäivien hyväksymän valtiopäiväjärjestyksen. Sen mukaan hallitsija säilytti laajan lainsäädäntövaltansa ja oikeuden hajottaa eduskunta. Yksityisille kansanedustajille jäi vain mahdollisuus anoa, että keisari armollisesti ottaisi huomioon heidän ehdotuksensa ja lähettäisi ne eduskunnan käsittelyyn.

Vuosien 1907 – 1916 tapahtumat luovat taustaa valtalaille; ne muodostivat kokemuspohjan, jonka varassa sosiaalidemokraattien johtajat toimivat 1917. Saatuaan vuoden 1907 vaaleissa 80 paikkaa sosiaalidemokraatit olettivat voivansa aloittaa uudistustyön. Toiminta halvaantui kuitenkin heti alkuunsa, kun Nikolai II hajotti eduskunnan 1908, 1909 ja 1910. Vain 1911 – 1913 eduskunta sai työskennellä läpi koko vaalikauden.

Uudistusten toteuttamista haittasivat myös suurlakkoa seuranneet murhat, ryöstöt ja muut levottomuudet, jotka kärjistikivät asenteita sekä eduskunnassa että työmarkkinoilla. Omia esteitään asetteli tielle myös venäläismielinen Markovin sapelisenäatti sekä ”Pietarin tiellä” kulkevat Suomen työnantajapiirit. Viimeisenä uudistusten esteenä oli keisari, jolla oli oikeus vahvistaa tai jättää vahvistamatta Suomen eduskunnan päätökset. Vahvistamatta jäivät muun muassa työläinsäädäntö, kieltolaki ja kunnallislait.

Vuonna 1914 alkoi ensimmäinen maailmansota, ja julkinen poliittinen elämä Suomessa kuihtui. Vuonna 1916 pidettiin kuitenkin eduskuntavaalit, joissa sosiaalidemokraatit saivat 103 paikkaa eli ehdottoman enemmistön. Vaalimenestyksen suurimpana syynä oli porvariston passiivisuus. Vaalivoitosta huolimatta sosialidemokraattien tilanne ei ollut hyvä. Eduskuntaan asetetut toiveet olivat pettäneet, ja Forssan ohjelma oli jäänyt toteutumatta.

Maaliskuun 13. päivänä 1917 tilanne radikaalisti muuttui, kun Venäjällä alkoi vallankumous. Keisari Nikolai II luopui kruunusta, ja valtaan tuli ns. väliaikainen hallitus, jota johti liberaali ruhtinas Lvov. Venäjä oli sodassa Saksaa vastaan, ja siksi väliaikainen hallitus pyrki rauhoittamaan läntisillä alueillaan tilanteen. Se lupasi Puolalle itsenäisyyden, ja Virolle ja Liivinmaalle se antoi lakia säätäviksi elimiksi maapäivät. Suomessa oli runsaasti venäläistä sotaväkeä, minkä lisäksi väliaikainen hallitus tiesi, että suomalaiset aktivistit tekivät yhteistyötä Saksan kanssa. Suomen rauhoittamiseksi väliaikainen hallitus lupasi hyväksyä erityisen manifestin, mikäli suomalaiset sellaisen itse laatisivat.

Sosialidemokraatit luonnostelivat nopeasti oman ehdotuksensa venäläisten pyytämäksi manifestiksi. Sen sisältöön löivät leimansa edellisten vuosien pettymykset; nyt jos koskaan puolueohjelman tavoitteet oli toteutettava. Erityisen kiinnostuneita sosiaalidemokraatit olivat eduskunnan vallan kasvattamisesta, olihan heillä eduskunnassa ehdoton enemmistö. He vaativat, että eduskunnalle oli myönnettävä täydellinen esitysoikeus sekä päätösvalta valtion taloudessa. Lisäksi eduskunnan päättämien lakien toimeenpano oli turvattava ja hallituksen jäsenet saatettava vastuuseen eduskunnalle.

Porvarilliset poliitikot eivät hyväksyneet sitä, että sosiaalidemokraatit liittivät manifestiluonnokseensa sellaisia Suomen sisäisiä asioita, jotka eivät heidän mielestään lainkaan kuuluneet Venäjän väliaikaiselle hallitukselle. Porvarit laativat oman manifestiluonnoksensa, jonka venäläiset hyväksyivät 20.3. melkein muutoksitta. Näin syntynyt asiakirja sai nimen Maaliskuun manifesti. Siinä Venäjän väliaikainen hallitus "täyden vallan haltijana" ilmoitti kumoavansa kaikki venäläistämissäädökset ja palauttavansa Suomelle sen aseman, joka sillä oli ollut ennen vuoden 1899 Helmikuun manifestia. Poliittisista syistä vangituille ja karkotetuille luvattiin armahdus. Suomen eduskunta luvattiin kutsua koolle ja sille luvattiin antaa esitys uudeksi hallitusmuodoksi.

Maaliskuun lopussa kokoontui eduskunta, jonka puhemieheksi valittiin Kullervo Manner ja perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaksi Yrjö Mäkelin. Samalla alkoivat hallitusneuvottelut. Porvarillisen rintaman tavoitteena oli saada aikaan hallitus, jossa kaikki puolueet olisivat mukana. Suomen porvaristo ja Venäjän väliaikainen hallitus pitivät sosiaalidemokraattien mukaan tuloa tärkeänä, koska olettivat sen hillitsevän levottomuuksia. Sosiaalidemokraateille hallitukseen meneminen oli vaikea periaatteellinen kysymys, joka ratkaistiin siten, etteivät puoleen "raskaan sarjan johtajat" alkaneet senaattoreiksi, vaan mukaan menivät poliittiselta painoarvoltaan kevyemmät miehet. Näin aikaan saatiin senaatti, jossa oli kuusi sosiaalidemokraattia ja kuusi porvaria. Senaatin varapuheenjohtajana oli Oskari Tokoi. Senaatin puheenjohtaja ja Venäjän väliaikaisen hallituksen edustaja oli kenraalikuvernööri Stahovitsh, jolla oli senaatin äänestyksissä yksi ääni.

Kevään 1917 suuria kysymyksiä oli, kenelle Suomessa kuului kukistuneen keisarin valta. Väliaikaisen hallituksen mielestä valta kuului sille itselleen, koska se jo oli antanut maaliskuun manifestin, kutsunut koolle Suomen eduskunnan sekä nimittänyt Suomelle uuden senaatin. Väliaikainen hallitus keskitti valtaa itselleen, sillä se halusi estää Suomen luisuminen vihollismaan Saksan vaikutuspiiriin. Myös suomalaiset konservatiiviset oikeusoppineet Robert Hermanson ja R. A. Wrede olivat sitä mieltä, että kruunusta luopuneen tsaarin valta oli siirtynyt väliaikaiselle hallitukselle. Suomen porvarien enemmistö pelkäsi sosialistien vallan kasvua ja oli Hermansonin ja Wreden kanssa samaa mieltä. Aktivisteja lähellä oleva oikeusoppinut Rafael Erich puolestaan tulkitsi, että hallitsijan kukistuttua valta siirtyi vanhojen perustuslakien mukaisesti valtiopäiville eli tässä tapauksessa Suomen eduskunnalle.

Sosialistit tiesivät, että he olivat saaneet elämänsä tilaisuuden. Heillä oli eduskunnassa ehdoton enemmistö, jota oli osattava käyttää oikein. Toimimaan heitä ajoi toisaalta henkilökohtainen vallanhimo ja toisaalta aatteellinen ja altruistinen pyrkimys parantaa vähäosaisten asemaa. Ajatteluun vaikutti myös puolueen piirissä omaksuttu suomalais-kansallinen linja, jota näkyvimmin edusti Yrjö Mäkelin. Sitä paitsi sosialistien mielestä ruhtinas Lvov johti riistäjäluokan hallitusta, jonka holhouksesta oli päästävä eroon.

Kevään 1917 aikana itsenäisyysajatus vahvistui suomalaisten keskuudessa. Johdonmukaisesti itsenäisyydestä puhuivat sosiaalidemokraatit. Maaliskuun lopussa he jättivät väliaikaisen hallituksen edustajalle Kerenskille muistion, jossa he vaativat Suomelle täyttä sisäistä itsenäisyyttä. Toisin sanoen Suomella tuli olla Venäjältä täysin riippumaton korkeimman vallan haltija. Ulkopoliittikka kuuluisi kuitenkin Venäjän hallitukselle. Rauhan aikana Venäjällä ei olisi oikeutta pitää joukkojaan Suomessa, mutta sodan sattuessa valtakunnan puolustaminen olisi yhteinen asia. Suomen erikoisasema Venäjän yhteydessä varmistettaisiin kansainvälisellä sopimuksella. Kerenski torjui suomalaisten ehdotuksen.

Huhtikuun 20. päivänä eduskunnan täysistuntoon tuli hallituksen esitys Venäjän kansalaisten oikeudesta elinkeinon harjoittamiseen Suomessa. Keskustelun avasi senaatin varapuheenjohtaja Tokoi, joka puheenvuorossaan ensimmäisen kerran toi julkisuuteen sosiaalidemokraattien itsenäisyysajatuksen. Hän sanoi: ”Suomen kansan itsenäisyyden alkuperäisyys, Suomen kansan itsenäisyyden alku on nyt varmalla pohjalla ja meidän velvollisuutemme on sitä kehittää järkähtämättä ja johdonmukaisesti, ja sillä tavalla, että Suomen kansan itsenäisyys jo läheiseen tulevaisuudessa tulee taatuksi.”

Toukokuun 18. päivänä Venäjän väliaikaisen hallituksen kokoonpanoa uusittiin, mikä herätti Suomessa toiveita, että Pietari olisi nyt taipuvaisempi laajentamaan Suomen oikeuksia. Kolme päivää Tokoin eduskuntapuheen jälkeen Tokoi ja Mäkelin matkustivat pääministeri Lvovin puheille Pietariin. He esittivät Lvoville paperin, jossa suorasukaisesti ilmoittivat, että väliaikaisen hallituksen valtaoikeudet Suomessa rajoittuisivat siitä lähtien ulkopoliittikkaan ja maanpuolustukseen. Ilmoitus oli jyrkkä, eikä Tokoi ollut keskustellut ennakkoon siitä muiden senaattorien kanssa. Lvov piti suomalaisten esitystä tahdittomana ja vallankumouksellisena, mutta rauhoittui, kun kuuli paikalla olleelta ministerivaltiosihteeriltä Carl Enckelliltä, että suomalaiset sosialistit puhuivat vain omaan laskuunsa. Tuomo Polvinen pitää kirjassaan Venäjän vallankumous ja Suomi Tokoin paperia ”sittemmin kuuluisan valtalain alkiona”.

Huhtikuun lopussa sosiaalidemokraattisen puolueen suhde itsenäisyysasiaan oli vielä avoin. Asiasta kuitenkin keskusteltiin. Alustaessaan aiheesta eduskuntaryhmän kokouksessa 28. huhtikuuta Yrjö Mäkelin esitti tavoitteeksi täyden itsenäisyyden ja eron ”Venäjän valtiomuodista”. Useat kansanedustajat kannattivat Mäkelinin linjaa.

Suomen ja Venäjän väliset suhteet olivat visainen kysymys, ja siksi niitä ratkomaan asetettiin keväällä nuorsuomalaisen K. J. Ståhlbergin johtama perustuslakikomitea. Se ehdotti, että senaatin talousosasto eli nykykielellä sanottuna hallitus olisi se elin, jolle pääasiassa siirrettäisiin hallitsijalle aikaisemmin kuuluneet valtaoikeudet. Asiasta saatiinkin aikaan kompromissi, jonka kuitenkin pian hautautui isompien asioiden alle.

Vallankumouksen alettua Venäjälle oli perustettu työläis- ja sotilasneuvostoja, josta kasvoi virallisten valtioelinten rinnalle merkittävä voimakeijä; aiheellisesti puhuttiin kaksoisvallasta. Poliittisista puolueista sosiaalivallankumoukselliset, menshevikit ja bolshevikit pyrkivät saamaan neuvostot haltuunsa voidakseen käyttää niitä poliittisten päämääriensä ajamiseen. Suomessa oli runsaasti venäläistä sotaväkeä, jonka keskuuteen etenkin bolsevikit perustivat neuvostoja. Suomalaiset sosialistit tekivät yhteistyötä neuvostojen kanssa, ja vastaavasti neuvostot turvautuivat tarvitessaan suomalaisiin. Huomiota herätti varsinkin bolsevikkien edustajan Aleksandra Kollontain käynti Suomen sosiaalidemokraattien puoluekokouksessa kesäkuussa 1917. Kollontai keräsi runsaat suosiosoitukset toistaessaan Leninin viestin, että Suomella on oikeus itsenäisyyteen aina Venäjältä eroamista myöten. Kannustaessaan suomalaisia eroamaan bolsevikit pyrkivät heikentämään väliaikaista hallitusta.

Kesäkuun lopussa Pietarissa kokoontui valtakunnallinen työmies- ja sotilasneuvostojen kongressi. Suomalaiset sosiaalidemokraatit päättivät käyttää tilannetta hyväkseen ja lähettivät valtuuskunnan neuvostokongressiin. Suomalaisten kanssa käymissään neuvotteluissa kongressin enemmistö eli menshevikit ja sosiaalivallankumoukselliset hyväksyivät päätöslauselman, jossa ne puolsivat Suomen korkeimman vallan siirtämistä väliaikaiselta hallitukselta Suomen omille valtioelimille. Kongressissa vähemmistönä olleet bolsevikit puolestaan ilmoittivat kannattavansa täyden itsenäisyyden myöntämistä Suomelle.

Neuvostokongressi ei edustanut virallista Venäjää vaan oli epävirallinen elin. Siitä huolimatta suomalaiset kenties liian sinisilmäisesti ja nopeasti uskoivat sen päätöslauselmaan. Eduskunnan perustuslakivaliokunnassa oli parhaillaan käsiteltävänä mietintö, jonka mukaan keisarille kuulut oikeus valtiopäivien koollekutsumiseen, lopettamiseen ja hajottamiseen siirrettäisiin Suomen eduskunnalle. Heti kun neuvostokongressin päätös saatiin Helsinkiin, perustuslakivaliokunnan jäsenet Mäkelin ja Kuusinen

kirjoittivat uuden lakiesityksen, joka siirsi keisarille kuuluneen valtiovallan ulkopoliittikkaa ja sotilasasioita lukuun ottamatta Suomen eduskunnalle.

Monet porvarilliset poliitikot pitivät esitystä hätköitynä ja vastustivat sitä muun muassa siksi, ettei siinä otettu huomioon tehokaan toiminnan kannalta tarpeellista valtiovallan kolmijakoa. Sosiaalidemokraatit saivat kuitenkin tuekseen joukon porvarillisia kansanedustajia, toisin sanoen osan maalaisliittolaisista ja niin sanotut itsenäisyysmiehet, joiden tukemana esitys tuli 18.7. eduskuntaan. Siellä se julistettiin kiireelliseksi 165 äänellä 27 vastaan ja hyväksyttiin lopullisesti äänin 136 – 55.

Noina päivinä sosiaalidemokraatit olivat valtansa huipulla. Heillä oli hallussaan eduskunnan puhemiehen paikka. Puolet senaatin jäsenistä oli heikäläisiä ja heillä oli senaatin varapuheenjohtajan posti. Eduskunnassa heillä oli ehdoton enemmistö, joka saattoi käyttää valtalain sille suomaa suurta valtaa. Nyt kun tiedämme lopputuloksen, voimme miettiä, toimivatko sosiaalidemokraatit hätköiden ja liian nopeasti. Kuinka olisi käynyt, jos valtalaki olisi jäänyt säätämättä ja olisi edetty rauhallisemmin?

Kesällä 1917 Venäjä oli ajoittain kaaoksen partaalla. Saadakseen aikaan yhteishenkeä lietsovan innostuksen sotaministeri Kerenski päätti aloittaa Galitsian rintamalla suurhyökkäyksen Itävaltaa vastaan. Hyökkäyksen alettua Kerenski siirsi Suomeen lisää joukkoja voidakseen tarvittaessa torjua saksalaisten maihinnousun ja suomalaisten separatistiset hankkeet. Siirtojen jälkeen Suomessa olevien joukkojen määrä ylitti 100 000 rajan.

Galitsian hyökkäys epäonnistui ja Venäjän armeija oli entistä lähempänä hajoamista. Heinäkuussa Pietarin varuskunta nousi kapinaan, johon Kronstadtin linnoituksen matruusit yhtyivät. Kapinan aikana ruhtinas Lvov väistyi ja sotaministeri Kerenski nousi hallituksen johtoon; hallituspuolueina olivat menshevikit ja sosiaalivallankumoukselliset.

Kerenskin hallitus kukisti kapinan nopeasti. Uuden pääministeri halusi näyttää päättäväiseltä ja tiukkaotteiselta mieheltä, ja sen osoittamiseen tarjosi mahdollisuuden Suomen tilanne. Lujille otteille antoivat pontta Suomeen sijoitetut uudet joukot.

Pietarissa Suomen asioihin vaikutti eniten ministerivaltiosihteerin Carl Enckell, jonka mielestä valtalaki oli lähinnä bolshevikien yllytyksestä tapahtunut kumouksellinen välikohtaus. Noihin aikoihin Helsingissä kiersi huhu, että eduskunta aikoi valtalain nojalla asettaa uuden hallituksen. Kun kansanedustaja Ernst Nevanlinnan soitti Enckellille Pietariin ja kertoi tämän huhun, Enckell toimi heti. Hän otti yhteyttä kenraalikuvernööri Stahovitshin välityksellä Kerenskiin ja ehdotti, että Venäjän väliaikainen hallitus hajottaisi Suomen eduskunnan ja määräisi uudet vaalit. Kerenski suostui ehdotukseen. Hajottamalla Suomen eduskunnan hän saattoi osoittaa, että istui tiukasti vallan satulassa.

Heinäkuun 31. päivänä väliaikainen hallitus antoi käskykirjeen, jolla hajotti Suomen eduskunnan ja määräsi uudet vaalit toimitettaviksi lokakuun 1. – 2. päivänä. Kun senaatti äänesti hajottamispäätöksen julkaisemisesta, porvarillisen senaattorit kannattivat ja sosialistisen senaattorit vastustivat asiaa. Tilanteen ratkaisi kenraalikuvernööri Stahovitsh äänestämällä julkaisemisen puolesta. Sosiaalidemokraattiset kansanedustajat eivät hyväksyneet hajottamista vaan koettivat muutamia kertoja vielä kokoontua. Yritykset epäonnistuivat, ja sosiaalidemokraatit päättivät, vaikkakin vastahakoisesti, osallistua vaaleihin.

Eduskunnan hajottamisesta alkoi sosialidemokraattien alamäki, ja heidän otteensa vallan kahvasta lipsui yhä pahemmin. Valtalain epäonnistumisesta ja virantoimituksen vaikeuksista johtui, että sosiaalidemokraattisen senaattorit jättivät elokuussa ja syyskuun alussa senaatin. Porvarilliset senaattorit sitä vastoin jatkoivat E. N. Setälän johdolla toimintaansa ns. tynkäsenaattina.

Lokakuun alussa pidetyissä eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraatit saivat 92 paikkaa ja kärsivät siis selvän tappion. Porvariston voiton yhtenä syynä oli äänestysaktiivisuuden kasvu sekä vanha- ja nuorsuomalaisten solmima vaaliliitto. Vaalitappio murensi suuren osan siitä valta-asemasta, jossa sosiaalidemokraatit olivat

vielä kesällä olleet. Vallan menettäminen oli omiaan katkeroittamaan mieliä, ja se pani pohtimaan uusia keinoja.

Valtalakia ei kuitenkaan ollut kuopattu. Kun uusi eduskunta vaalien jälkeen kokoontui, sosiaalidemokraatit pitivät edelleen kiinni valtalaista eli siitä, että eduskunta oli korkeimman vallan haltija Suomessa. Lukkiutunut tilanne koettiin ratkaista ottamalla käsiteltäväksi lokakuun alussa valmistunut perustuslakikomitean mietintö, jossa ehdotettiin vallan jakamista eduskunnan ja vaaleilla valitun presidentin kesken. Mietinnön mukaan Suomella olisi Venäjän kanssa yhteinen ulkopoliittikka ja sodan sattuessa yhteinen puolustuspolitiikka. Mietintö ei kelvannut sosiaalidemokraateille, sillä vallanjaon periaatteen hyväksyminen olisi merkinnyt valtalain hylkäämistä.

Marraskuun 7. päivänä Leninin johtamat bolshevikit kaappasivat Pietarissa vallan. Suomessa Ammattijärjestö ja sosiaalidemokraatit päättivät käyttää tilaisuutta hyväkseen ja palauttaa yleislakon avulla takaisin syksyn aikana menettämänsä vallan. Lakko alkoi 14. marraskuuta, ja sen tavoitteiksi sosiaalidemokraatit ilmoittivat elintarvikepulan ja työttömyyden poistamisen sekä kunnallislakien, kahdeksan tunnin työaikalain ja valtalain voimaansaattamisen. Radikaaleimmat lakon johtajat vaativat eduskunnan sivuuttamista ja vallan ottamista työväestön käsiin. Lakon aikana työt pysähtyivät sadoissa tehtaissa ja muilla työpaikoilla. Työväenkaartit ja suojeluskunnat iskivät veristesti yhteen viidellä paikkakunnilla, ja monissa paikoissa tapahtui murhia ja pahoinpitelyjä. Lakko päättyi marraskuun 18. päivän vastaisena yönä maltillisten ja radikaalien tekemään kompromissiin.

Lakon vielä jatkuessa eduskunta otti jälleen esille korkeinta valtaa koskevan kysymyksen, joka keväästä saakka oli kuohuttanut mieliä. Suomen porvaristo ei hyväksynyt Leninin bolshevikkihallituksen tavoitteita, ja siksi se luopui entisestä yhteistyölinjastaan ja päätti irrottaa Suomen Venäjältä. Se ehdotti, että eduskunta valitsisi maalle valtionhoitajan tai kolmimiehisen valtiohoitajakunnan, jolle Venäjän väliaikainen hallitus siirtäisi korkeimman valtiovallan. Tätäkään ehdotusta sosiaalidemokraatit eivät voineet hyväksyä, koska siihenkin sisältyi vallanjaon ajatus.

Yksinkertaisen kompromissiehdotuksen teki maalaisliiton Santeri Alkio. Hän esitti, että valtiohoitajien valinnasta luovuttaisiin ja korkein valtiovalta siirrettäisiin eduskunnalle. Koska Alkion esitys oli melkein yhteneväinen alkuperäisen valtalain kanssa – siitä puuttuivat vain ulkopoliittikka ja sotilasasioita koskevat kohdat – sosiaalidemokraatitkin saattoivat yhtyä siihen. Esitys hyväksyttiin lopullisessa käsittelyssä 15.11. äänin 127 – 68. Näin eduskunta otti kaiken valtiovallan itselleen.

Eduskunta sai 24. marraskuuta käsiteltäväksi kaksi senaattorilistaa, joista toisen kärjessä oli sosialisti Oskari Tokoi ja toisen porvari P. E. Svinhufvud. Eduskunta käytti ensimmäistä kertaa valtalain suomaa korkeinta valtaa ja nimitti äänin 100 – 80 maalle Svinhufvudin senaatin.

Joulukuun 4. päivänä senaatti ilmoitti eduskunnalle, että koska eduskunta oli 15.11. julistautunut korkeimman vallan haltijaksi ja asettanut maalle hallituksen, Suomi oli ottanut ”kohtalonsa omiin käsiinsä”. Myös oppositiossa olevat sosiaalidemokraatit ilmoittivat kannattavansa itsenäisyyttä. He kuitenkin vaativat, että käytännön asioista neuvoteltaisiin ensin venäläisten kanssa ja että eduskunta asettaisi neuvotteluja valmistelemaan erityisen valiokunnan. Valtalain kirjaimesta yhä kiinni pitävät sosiaalidemokraatit eivät siis halunneet antaa senaatin yksin hoitaa tärkeää itsenäistymisasiä.

Joulukuun 6. päivänä eduskunta sai käsiteltäväksi kaksi aloitetta, joista toisen oli allekirjoittanut maalaisliiton Santeri Alkio ja toisen sosiaalidemokraattien Kullervo Manner. Alkion ehdotuksen mukaan eduskunta ”korkeimman valtiovallan haltijana” päättää, että ”Suomi on riippumaton tasavalta”. Eduskunta hyväksyi Alkion ehdotuksen äänin 100 – 88.

Kesällä ja syksyllä 1917 maassa kuohui. Työttömyys paheni, tehtaissa, pelloilla ja kaduilla lakkoiltiin ja mellakoitiin. Elintarviketilanne paheni, ja nälänhädän uhka kasvoi. Inflaatio laukkasi valtoimenaan. Ruoan

niukkuus ja hintojen nousu johtivat mustan pörssin kauppaan. Omat vaikeutensa aiheutti maahan sijoitettu venäläinen sotaväki, jonka ruokkiminen ja majoittaminen kävi kalliiksi.

Tsaarivallan aikainen järjestysvaltakoneisto mureni, ja rikollisuus lisääntyi. Levottomuuksia pelkäävä porvaristo alkoi omaisuutensa ja henkensä turvaksi perustaa suojeluskuntia, jotka ryhtyivät aseistautumaan. Suojeluskuntien vastapainoksi vasemmisto perusti omia työväen järjestyskaartejaan, ja nekin hankkivat aseita.

Samaan aikaan porvaristo ja sosiaalidemokraatit kävivät katkeran taistelun siitä, kenelle Suomessa kuului kukistuneen tsaarin valta. Vielä heinäkuun puolivälissä sosiaalidemokraatit olivat kiinni vallan kahvassa. Valtalakea seurannut eduskunnan hajottaminen, lähtö senaatista, vaalitappio ja yleislakon epäonnistuminen pudottivat sosiaalidemokraatit vallasta ja panivat pohtimaan radikaalimpien keinojen käyttöä. Tammikuussa maassa oli kaksi aseistautunutta yksityisarмейjaa. Kun porvarillinen senaatti valitsi joukoikseen suojeluskunnat ja kun puolueetonta erotuomaria ei enää ollut, yhteenottoa oli vaikea välttää.

Turo Manninen